

A36383

9(c2)

Б 811

Віра Бондар
Валентина Слободян

ЖОВТНЕВЕ

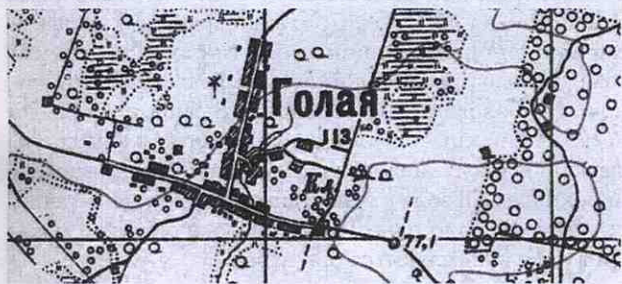
В РОЗПОВІДЯХ І СПОГАДАХ
ЙОГО ЖИТЕЛІВ

ЗМІСТ

Я тут живу, цей край люблю, ще здавна і донині <i>Валентина Слободян</i>	3
Це потрібно для майбутніх поколінь <i>Віра Бондар</i>	6
Природні особливості села	10
Звідки пішла назва села <i>Голе</i> <i>Борис Іченець</i>	24
Історія села	30
Історія школи	83
Бібліотека.....	92
Народні традиції, дозвілля молоді та клуб.....	97
Нариси про людей села	114
З колгоспного поля – у школу (<i>Г. Л. Онащук</i>).....	114
Таке буває тільки в кіно <i>Ірина Гришина</i>	121
Академік, родом із Жовтневого (<i>М. С. Вашуленко</i>).....	125
Нашого цвіту – по всьому світу (<i>В. М. Лещенко</i>).....	131
Історія, яка була написана не за підручником	137
Сільський ветеринар <i>Леонід Руденко</i>	141
Непересічна людина (<i>Ф. Й. Грищенко</i>).....	144
Колгоспний тракторист (<i>А. О. Новохацький</i>).....	150
Залюблена у квіти (<i>Г. В. Дмитрієва</i>).....	153
Життя, віддане людям (<i>В. В. Слободян</i>)	157
З ключиком до кожного дитячого серця (<i>Є. Х. Федосенко</i>).....	161

Перша трактористка Валентина Пшиченко	163
Депутат Верховної Ради УРСР (Г. В. Вашуленко)	167
Розповідь про батька Валентина Слободян.....	169
Сільська медичка (М. С. Виноградова).....	171
Славні діла македонця в Жовтневому (І. Й. Пікулик)	174
Залишився у спогадах (Г. О. Литвин)	176
Лист із фронту Петро Грищенко	179
Розповіді та спогади.....	182
Є. О. Грищенко. Нелегке життя хуторянки.....	182
О. С. Вашуленко. Сільська трудівниця	187
Г. А. Беденко. Криворудська історія	191
Т. П. Грищенко, М. Д. Храпа. Родина Храпів	195
Є. В. Лихицька. Життя прожити – не поле перейти	200
Н. І. Ткач. «Яким би воно не було – воно наше, це рідне село»	204
М. С. Вашуленко. Мої спогади про рідне село	207
В. М. Леценко. Спогади.....	216
Л. В. Дудик. Коріння нашого роду в Галичині	229
Т. П. Клокун. Звідки з'явилися в селі Вінцики.....	231
П. М. Вашуленко. Як хата переїжджала	236
М. Д. Беденко. Розповідь про свій рід.....	239
О. М. Ващенко. Моя родина	243
Г. В. Вашуленко. Одна із родин Вашуленків	247
М. І. Грищенко. За що я люблю Жовтневе	249
С. В. Карпенко. Я ніколи не залишу своє село.....	253
Г. Т. Маценко. Пам'ять про батьків	255
Н. Ю. Верховець. Ностальгія за рідним селом	258

вка. В давнину в цьому урочищі жила родина, яка мала жорна і молола людям зерно на муку. Так і прозвали це місце. Зараз тут розташовані дачі – *Сади*. На північний схід від села на відстані півтора кілометра розташоване *Біле болото*. За цим болотом у бік Дружні праворуч від дороги знаходиться *Настине озеро*. Назву дістало від чарівної дівчини Насті, яка жила з батьками поблизу озера. Посеред озера – мальовничий острівець. Це озеро – улюблене місце для рибалок. Окрасою Ворочка є *Озеро*, природна водойма площею в один гектар. Вода в ньому була чиста, джерельна і глибока. Ігор Слободян, якому зараз вже за сорок років, свідчить, що він у юнацькому віці, пірнаючи в озеро, не міг дістати дна. Пам'ятає, як старші хлопці говорили, що в озері є одне дуже глибоке місце (ближче до дороги) і зветься воно «криниця». Марія Борисівна Вашуленко, якій вже виповнилось вісімдесят п'ять років, свідчить, що це озеро копали вручну ще при її батьках. У 1964 році озеро почистили. Колись воно було улюбленим місцем для купання влітку і розваг молоді взимку. На кризі встановлювали колесо з прикріпленими до них саньми і розкручували. У сімдесятих роках під час ме-

Карта Київської губернії. 1913 р. (фрагмент)

Звідки пішла назва села *Голе*

В усі часи село називалося *Голе*, а його жителів називали *голенцями*. Така назва зберігалася і в офіційних документах до 1939 року, поки село не перейменували у *Жовтневе* на честь Жовтневої революції більшовиків 1917 року. Серед місцевих жителів побутувала також назва *Голи* (навіть збереглися фронтові листи, на яких писали «село *Голы*»). До речі, така назва розповсюджена серед старожилів села і сьогодні. В краєзнавчій літературі XIX ст. про село писали (російською мовою): «*деревня Голэ*», в метричних книгах церковних єпархій – «*деревня Голле*», в статистичних збірниках початку XX ст. – «*деревня Голое*», на картах – «*деревня Голая*», або – «*Голое*» (хоча географічні назви ніде не перекладаються, але в царській Росії, як і в Радянському Союзі на українську мову мало звертали уваги).

В Україні існує декілька населених пунктів, які в своїй назві мають слово *Гола*, або *Голе*. Так, у Херсонській області знаходиться місто *Гола Пристань*, у Слов'янському районі Донецької області – село *Гола Долина* (якому 45 років тому «прикрасили» назву, залишивши в ній тільки одне слово *Долина*). Обидві ці назви утворилися за озонами місцевості.

Колись у гирлі Дніпра запорізькі козаки влаштува-

ли *Голий Перевіз*, звідки вони відправлялися на човнах рибалити в лиман. Назвали *Голий* тому, що на узбережжі не було ані деревця, ані хатинки – самі лише сипучі піски. Біля *Голого Перевозу* невдовзі виникло село *Гола Пристань*.

Село *Гола Долина* у свій час було розташоване в долині, на якій не було практично високорослої рослинності між пагорбами *Донецького* кряжу, на яких, в свою чергу, височів ліс.

В Жовківському районі *Львівської* області розташоване село *Равське*. Раніше воно мало назву *Голе*. Це село вперше згадується в середині XVII ст. і в польських документах воно значилось як *Hole*. В цьому ж районі розташоване село *Голокам'янка*. Ця назва говорить сама за себе – село знаходиться в гористій місцевості з безлісими скелями.

Висновок напрашується один: в усіх частинах України назви поселень, в яких є слово *Голий* (*Голе*), пішли від ознаки місцевості, на яких вони були розташовані. Залишається тільки визначити, від якої ознаки місцевості пішла назва нашого села – *Голе*.

Що ж відрізняло на самому початку свого існування це село від інших? На картах *Київського* повіту XIX ст. видно, що село *Голе* було розташоване посеред лісу. На час виникнення села лісів було ще більше, адже розширення землеробства вимагало все більше земельних ділянок. Отже, така ознака місцевості як *безлісє, голе місце* відпадає. Що ж все-таки спонукало людей назвати село *Голим*?

Можливо, під час монголо-татарської навали в XIII ст. поселення, яке на той час тут існувало, було дощенту спалене, а його жителі були знищені. Місцевість була голою, без жодних ознак людського життя, з колиш-

німи полями, які заросли бур'янами та чагарниками, тому й назвали це місце *Голе*. Тільки через багато років люди знову прийшли на це сплюндроване місце і оселились тут.

Ще один варіант походження назви може бути таким: бідні піщано-болотисті ґрунти спонукали жителів прозвати ці землі *голими*, і поселення отримало відповідну назву. Цю версію підтримує Г.В. Вашуленко, колишній зоотехнік жовтневого колгоспу, депутат Верховної Ради УРСР у сімдесятих роках. Про походження назви села вона говорить таке:

«Село отримало таку назву скоріше за все за свої бідні ґрунти. Ще по вулиці Червонопрапорній, що в напрямку Дружні, землі більш-менш родючі, сади ростуть, а на початку цієї вулиці ґрунти зовсім бідні, фруктові дерева не ростуть. От тому і Голе. Оце починаючи від Надежчиної хати це все корінні голенці живуть».

Згадує колишній житель села Віктор Миронович Лещенко:

«Про походження назви села батько мені розповідав таке. Посеред віковичного лісу була розташована одна місцина на якій не росло жодного дерева і навіть не росла придатна для сінокосу трава. І от біля цього голого місця (воно називалося Гало) і почали селитися люди. Звідси і назва села – Голе».

На жаль, жодного підтвердження якого-небудь пояснення здавалося б такого простого і зрозумілого топоніму немає. Єдине, що достовірне – в минулому назви ніколи не давалися випадково.

Є також декілька народних переказів щодо походження назви села:

Перший. Назва села пішла від чоловічого імені чи прізвиська Голик, який першим поселився на цьому місці.

Свідчення жительки села Марії Борисівни Вашуленко (1929 р. н.):

«Мій батько Вашуленко Борис Сидорович розповідав переказ про походження назви села. Прийшов один чоловік на прізвище Голик і збудував хату. Через деякий час інший чоловік на прізвище Вашуленко теж побудувався, і почали вони сперечатися, як назвати село – Голик чи Вашуленки. Переміг перший чоловік і село назвали Голе від прізвища Голик».

Другий. Назва поселення пішла від назви могили, яка знаходилася неподалік. Про цей переказ розповів краєзнавець Похилевич у 1864 році:

«Поблизу села знаходиться могила, яка називається Голою, тому що в ній, за переказами, похований голий чоловік, страчений на смерть за крадіжку з бортей меду».

Третій переказ. Назва пішла від урочища Гало, яке було поблизу місця поселення. І зараз так називають один із кутків села.

Хоча в топоніміці – науці, що вивчає географічні назви, їх походження та смислове значення – народні перекази визначаються як народна етимологія і вимагають до себе обережного відношення, проте останній варіант із цих переказів заслуговує на більш детальну увагу.

Серед місцевої топоніміки є куток села, який має назву Гало. Біля нього розташоване урочище з такою самою назвою. До цього тут було болото. Є свідчення жителя села Анатолія Олексійовича Новохацького (1935 р. н.), який згадує, як його тесть, Кирило Клокун,

говорив, що коли він був ще малим, то Гало було непрохідним болотом. Декілька століть тому на місці цього болота стояло озеро, яке з часом висохло, так, як і інше озеро, яке було розташоване за вісім кілометрів на північ від нашого села і яке мало таку само назву – Гало. Лаврентій Похилевич так писав про те озеро:

«Село Загальці отримало свою назву від того, що лежить за озером Гало. Озеро це, яке мало-помалу перетворилось в болото, тепер висушене проведеними вздовж і поперек каналами. Довжина його була 5, а ширина – 2 версти. Залишились ще не висушеними два болота – Мокре і Пілеве... [Село] Галенка знаходиться на північному боці висохлого озера Гало, в 2-х верстах від Загалець».

Інший історик, Павло Клепатський, в «Очерках истории Киевской земли» (1912), в яких він описує литовську добу нашого краю, також це підтверджує: *«Загальці – за озером Гало».*

Назву Гало Похилевич пов'язує з гідронімами, які дістались нам від балтських племен: *«Гало – жмудське слово, яке означає границю, низовину».* Жмудь – одне з балтських племен, яке жило в дослов'янські часи на території сучасного Полісся і залишило нам у спадок багато гідронімів (серед них, до речі, і назва річки Вабля).

Поселення, яке свого часу з'явилося посеред лісу на березі невеликого озера Гало прозвали так, як і називалося озеро – Гало. Бородянський краєзнавець Олександр Григорович Цуруль, спираючись на працю відомого київського вченого-філолога К.М. Тищенка «Етномовна історія прадавньої України» (2008), доводить переосмислення за багато століть незрозумілої неслов'янської назви Гало в українську Голе: Гало – Гале – Голе. Відбулось, як стверджує Цуруль, злиття народної ети-

мології з науково-гіпотетичною, і виявився етномовний зв'язок сучасних українців-поліщуків із жмудським племенем балтів. До речі, топонім *Гало* на Поліссі зустрічається не так вже і рідко, у «Словнику поліських говорів» П. С. Лисенка (1974) слово *гало* пояснюється так: «низька болотиста місцевість, де косять сіно». Це поняття зустрічається в середньополіських і східнополіських говірках українського мовного ареалу.

З усіх варіантів пояснення походження назви нашого села *Голе*, цей варіант має найбільш обґрунтоване наукове визначення. Таким чином, можна з великою вірогідністю стверджувати, що історична назва нашого села пішла від гідроніму *Гало*.

Ще один факт для роздумів. В офіційному статистичному виданні «Весь Юго-Западный край. 1913», в якому наводяться данні про всі населенні пункти Київської, Подільської та Волинської губерній на 1913 рік, село *Голе* названо *Голенкою*. В оригіналі це подається так: «*Голенка (Голое) – деревня Бородянской волости*». Напрошується думка, що і в ті часи хтось намагався «облагородити» назву села. Скоріше за все, це помилка, бо неточностей у цьому статистичному виданні достатньо. Навіть про інше село Бородянської волості *Галенку* в цьому статистичному виданні «забули» згадати. Вирішили їх об'єднати схожою назвою, чи що? Та *Голе* було *Голе* – в усіх офіційних документах!

Борис Іченець

Історія школи

Першу школу в Голому, як і в більшості сіл Бородянської волості, відкрили в кінці XIX ст. Це була школа грамоти з одним класом, одним вчителем та дяком, який читав Закон Божий. Про це говорить видання 1900 року «Список населенных мест Киевской губернии», де вказується, що «в селі Голому є одна школа грамоти». На жаль, про цю школу в селі не збереглося жодної згадки.

З приходом радянської влади була проведена реорганізація шкільної освіти: школу відокремили від церкви, і було створено єдиний тип трудової семирічної школи. В двадцятих роках у селах Бородянського району переважна більшість шкіл були початковими. В Голому початкову трудову чотирирічну школу збудували у 1925 році. Навчання дітей проводили вчителі Тарас Михайлович Іванчук (1869 р. н.), родом із Західної України (по всіх здогадках – колишній січовий стрілець) та молодий учитель з Київського повіту Іван Миколайович Воронов (1913 р. н.).

Зберігся один із тогочасних документів про закінчення Голенської школи:

Довідка

Дана Грищенко Федору Йосиповичу, що він дійсно закінчив Голенську 4-х річну трудову школу. За час навчання приймав участь в гуртках співочому та драматичному. Рік народження 1913 рік, 14 жовтня. Час виходу з школи у 1929 році, 1 червня.

6 липня 1933 р.

Завшколою – Воронов.

Член ради (підпис).

Після голодомору навчання в школі припинилося – у 1934 році майже весь колгосп вивезли в Полтавську область. Проте на Полтавщині люди довго не затримались – незабаром майже всі повернулись назад. У цей час до Голенської школи були направлені нові вчителі – Іван Йосипович Пікулик та Костянтин Ількович Савченко. У 1936 році було збудовано нове шкільне приміщення. В кінці тридцятих років у школі вже навчалось 120 дітей. Розповідає жителька села Катерина Лазарівна Онацук (1931 р. н.):

«Там, де зараз стоїть клуб, була школа. Її будував Іван Йосипович Пікулик разом із Костянтином Ільковичем Савченком. Весь будівельний матеріал надав колгосп. В цю школу я пішла в перший клас. Школа стояла буквою «Г» і була високою та гарною, класи були великими, опалювалися грубами».

Згадує Марія Борисівна Вашуленко (1929 р. н.):

«У школу я пішла у 1937 році. Школа на той час була там, де зараз сільський клуб по вулиці Червонопрапорній. В одній кімнаті одночасно вчилося два класи: перший і третій, а в другій – другий та четвертий. У моєму класі вчилося 14 учнів. Нашою першою вчителькою була Віра Мусі-

івна (прізвище вже не пам'ятаю). Потім нас учили Яків Денисович Павлуша та Іван Васильович Безхлібний, у четвертому класі – Анна Вацлавівна. Школу ми закінчили перед самою війною – у травні сорок першого року».

Катерина Лазарівна Онащук:

«У 1938 році я пішла в перший клас. Мене вчив учитель Іван Васильович Безхлібний. Він гарно співав, організував з учнями гуртки. Звідки він був – я не знаю. Вчилися ми в новій школі, яку збудував Пікулик. Разом із ним працював Костянтин Ількович Савченко із Шибеного. Савченко в селі оженився на Пелагеї Ткач, пішов на війну – і не повернувся.

Перед війною мене вчила також учителька Анна Вацлавівна Рокосовська з Києва. Влітку сорок першого виїхала в Київ, а як німці прийшли – вона з'явилась у селі. Прожила в нас три неділі і зникла, сказавши напоследок: «Піду, щоб вам не було клопоту із-за мене». Подальшу її долю не знаю».

А. В. Рокосовська – вчителька Жовтневої школи в 30-х рр.

За свідченнями старожилів села, у 1942 році під час німецької окупації школа в селі працювала місяців два, і вчителями у ній були Литвини. Свідчення Ольги Степанівни Ващуленко (1930 р. н.):

«В кінці тридцятих років я ходила в Голенську школу... У четвертий клас пішла при німцях. Ім'я вчителя вже забула. Пам'ятаю, що його дружину, теж вчительку, звали Катери-

ною. Ще пам'ятаю, що коли в клас заходив німець, то вчитель нас учив вітатися з ним: «Гутен таг». Школа при німцях була відкрита всього два місяці, потім її закрили. Так що четвертий клас прийшлося мені закінчувати вже після війни».

Згадує Анатолій Олексійович Новохацький (1935 р. н.):

«У 1942 році, при німцях, я пішов вчитися в перший клас у нашу школу. Вчителем у ній був Григорій Литвин».

Розповідає Катерина Лазарівна Онащук:

«Під час війни у школі німці зробили склад зерна та влаштували комору для продуктів. У ній же розташувався куц поліції та управа. Під час бою при визволенні села школа згоріла. Чи німці її спалили, чи снаряд у неї влучив – точно я не знаю. Довго ще після війни між приміщенням школи і Кадо-льчиною хатою стояв підбитий німецький танк».

Ніна Іванівна Ткач (1937 р. н.):

«У війну я була ще дитиною, але пам'ятаю, як горіла школа. Люди говорили, що німці, коли відступали, навмисно її підпалили, щоб селянам не дістався овес – тим вівсом був доверху засипаний один із класів. Те зерно тліло цілий тиждень... Тоді згоріла і хата Федори Леценко. Пам'ятаю ще вчительку Катерину Андріївну Литвин».

Анатолій Олексійович Новохацький :

«Після звільнення села діти почали навчатися у будинку, який стояв напроти згорілої школи (через дорогу від теперішнього клубу). Директором школи була Уляна Захоженко, вчителькою – Тетяна Андріївна. Коли повернувся з фронту Пікулик, то його призначили директором школи, але незабаром поставили головою сільради. Вчителями були Євгенія Хомівна та Ганна Лазарівна».

І. І. Пікулик з учнями. 1946 р.

У 1944 році школа відновила свою роботу в старому приміщенні. Це була дерев'яна одноповерхова будівля на чотири кімнати. Був коридор та учительська, перед школою стояв ганок. Навколо школи ріс великий сад. У класах стояли парти з відкидними кришками та дошки. Бібліотеки в перші повоєнні роки в школі не було. Вчителів не вистачало, тому молодій колгоспниці Ганні Онащук доручили навчати і виховувати дітей. Так і працювала вона вчителем, навчаючись одночасно на заочному відділенні педагогічного училища.

З огляду на те, що в селі було багато дітей шкільного віку та повоєнних переростків, на базі початкової школи було відкрито філію Дружнянської семирічної школи (за спогадами М. С. Вашуленка – у 1951 році). Жовтнева школа була філією Дружнянської семирічної школи до 1957 року. Діти отримували неповну середню освіту в рідному селі, а іспити за сьомий клас ходи-

Учні Жовтневої школи з директором Г. Л. Онащук та вчителькою О. Л. Таборовою. 1967 р.

Третьокласниці Жовтневої школи. 1968 р.

ли здавати у Дружню. Розповідає Галина Андріївна Беденко (1937 р. н.):

«У перший клас я пішла аж у сорок сьомому році. В класі були діти різного віку – в перший клас ходили і у вісім, і у дев'ять, а то і в десять років. Вчителькою у нас була Євгенія Хомівна Сирота. В той час школа в нашому селі була семирічною. Пам'ятаю ще вчителів:

Катерину Атаманчук із Пилипович;

Ольгу Кирилівну Кириченко із Загалець, яка читала російську мову та літературу;

Івана Йосиповича Пікулика, який вів уроки географії та праці;

Сергія Андрійовича Лопушенка, вчителя української мови та літератури.

Євгенія Хомівна Сирота вела в старших класах математику. Пам'ятаю вчителя з Бородянки Григорія Литвина, у нього була жінка Катерина (теж вчителька), і в них була дочка Ліда, з якою я дружила».

Микола Самійлович Вашуленко (1941 р. н.):

Е. Х. Федосенко з учнями. 1977 р.

«Цікавим було те, що Євгенія Хомівна стала в нас у п'ятому класі викладати математику і німецьку мову, а Ганна Лазарівна (так само без педагогічної освіти) викладала ботаніку і географію. Ще хочу сказати добре слово про свого прекрасного вчителя української мови – про Сергія Андрійовича Лопушенка. Він приходив до нас у школу із сусідньої Озірщини, де проживав. Приходив з паличкою, але ніколи не пропускав своїх уроків. А ми його і його уроки по-справжньому любили».

Про шкільні роки на початку шістдесятих років розповідає Ніна Юхимівна Верховець (1957 р. н.):

«Я вчилася в нашій школі з першого по четвертий клас. Школа у нас була невеликою: всього два класи, піонерська кімната та вчительська. В одному класі навчалися учні першого та третього класу (вчила їх Ольга Лаврентіївна Таборова), в іншому – другого та четвертого класу, і вчила нас Ганна Лазарівна Онащук. У нашому четвертому класі було всього п'ятеро учнів».

У зв'язку з малою кількістю дітей Жовтневу початкову школу у 1972 році було закрито. Діти перейшли навчатися в Озірщинську школу. Вчителі з Жовтневої школи Є. Х. Федосенко, Г. Л. Онацук, І. Й. Пікулик перейшли працювати в Озірщину.